

Cànon i didàctica: Els clàssics en les col·leccions en català per a lectors infantils i juvenils

Recepció: 20/06/2022 | Revisió: 05/07/2022 | Acceptació: 22/08/2022 | Publicació: 01/03/2023

Josep CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya

jcampsar@uoc.edu

<https://orcid.org/0000-0002-9326-6005>

Resum: L'article proposa una revisió de les col·leccions de literatura infantil i juvenil que publiquen textos d'autors clàssics. L'anàlisi se circumscriu a deu col·leccions de l'àmbit català; de cadascuna, se'n comenten aspectes diversos com el destinatari, l'edició del text (adaptat o íntegre) i la presència o l'absència d'activitats didàctiques. L'article es completa amb una reflexió sobre el cànon literari de les obres clàssiques i la seva pervivència en les col·leccions de literatura infantil i juvenil.

Paraules clau: literatura infantil i juvenil; cànon; clàssic; català; didàctica de la literatura.

CANON AND DIDACTICS: THE CLASSICS IN COLLECTIONS IN CATALAN FOR CHILD AND YOUNG ADULT READERS

Abstract: *The article proposes a review of the children's and young adult literature collections which publish texts by classic authors. The analysis is limited to ten collections in the Catalan sphere. Various aspects of each are discussed, including audience, text edition (adapted or unabridged) and the presence or absence of didactic activities. The article concludes with a reflection on the classic literary canon and its survival in children's and young adult literature collections.*

Keywords: *children's and young adult literature; canon; classics; Catalan; literature didactics.*

CANON Y DIDÁCTICA: LOS CLÁSICOS EN LAS COLECCIONES EN CATALÁN PARA LECTORES INFANTILES Y JUVENILES

Resumen: El artículo propone una revisión de las colecciones de literatura infantil y juvenil que publican textos de autores clásicos. El análisis se circunscribe a diez colecciones del ámbito catalán; de cada una, se comentan aspectos diversos como el destinatario, la edición del texto (adaptado o íntegro) y la presencia o ausencia de actividades didácticas. El artículo se completa con una reflexión sobre el canon literario de las obras clásicas y su pervivencia en las colecciones de literatura infantil y juvenil.

Palabras clave: literatura infantil y juvenil; canon; clásico; catalán; didáctica de la literatura.

Introducció

Des de fa anys s'ha estès entre els alumnes de primària i de secundària la idea que la lectura dels escriptors clàssics és d'allò més avorrida i que el seu destí és el de ser "pura arqueologia, tan seductora i egrègia com vulguem, però arqueologia" (Fuster, 1968, pp. 289-290). Ara bé, aquesta consideració no és certa ja que la lectura d'un bon nombre d'aquests autors –i dels textos que van generar– encara resulta molt atractiva per als joves lectors malgrat que avui dia no estan de moda i han estat substituïts per obres redactades per autors especialistes en literatura infantil i juvenil, la majoria de les quals tenen una data de caducitat efímera. Però també és notori que cal donar notícia dels clàssics a les aules de primària i secundària. Pensem només en alguns títols que han esdevingut un referent en la tradició literària occidental com *La Ilíada*, *El cavaller del lleó*, *Els viatges de Gulliver*, *Els tres mosqueters*, *Moby Dick* o *Frankenstein*. I és que "los clásicos son una mina de pasatiempo y una reserva de enseñanzas" (Navarro, 2020, p. 32).

Abans d'entrar en el tema, creiem que és obligat efectuar algunes precisions terminològiques. Per "clàssic" ens referirem no només a aquells autors i textos procedents del món grecollatí, sinó també a aquells autors i textos de la tradició occidental que han estat considerats un model digne de ser imitat en literatura, que han estat rellegits constantment, que sempre dialoguen amb nosaltres (Borràs, 2020). Altrament, sobre el mot "cànon", farem nostra la següent definició: "una lista o elenco de obras consideradas valiosas y dignas por ello de ser estudiadas y comentadas" (Sullà, 1998, p. 11). Per tant la diferència de significat entre els dos mots és mínima: "clàssic" afecta autors i textos mentre que "cànon" (o "canònic") se cenyeix només als textos, per la qual cosa, en aquest article, els usarem com a sinònims. Quant al procés de construcció del cànon literari clàssic, caldria tenir en compte els següents mots:

El cànon es fa sobre el llegat literari no sobre la literatura que s'està produint. Sobre la literatura que s'està produint es pot orientar, opinar, atribuir-li sentit, fonamentar i fundar el judici que sembla que hagi de merèixer. [...] El cànon implica consolidació, la seguretat del perquè i com un autor o una obra són clàssics, romandran segur en la tradició literària. (Miralles, 2010, p. 11)

Com es dedueix, els clàssics ho són perquè destaquen damunt d'obres i autors de la seva època, als quals s'aplica el qualificatiu de "menors", però que els fan possibles. Tot plegat respon, per tant, a un llarg procés de filtratge, inevitable, que ha donat com a resultat la consagració d'unes obres i uns autors i, alhora, el bandejament d'un nombre molt major

d'obres i autors que no assoleixen la categoria de clàssics; "el que compta és que els clàssics són llibres llegits per una generació rere una altra, llegits per raons diferents i susceptibles de nombroses interpretacions" (Sullà, 2010, p. 65). Un procés de selecció en què han intervingut no tant individus aïllats –els crítics o els historiadors– sinó institucions públiques i minories dirigents, culturals i polítiques.

Una precisió. Al llarg del present treball aplicarem el sentit dels adjectius "clàssic" i "canònic" no només sobre aquells autors i obres que han configurat una tradició nascuda a la Grècia clàssica i que ha arribat fins ben entrat el segle passat (pensem en textos com *L'Odisea* o en autors com Shakespeare), com es podria deduir de les línies precedents, sinó l'expandirem per poder incloure-hi les obres d'Alexandre Dumas, Jules Verne, Robert Louis Stevenson o Mark Twain que, si bé no van escrites per a lectors joves, han estat aquests qui n'han gaudit al llarg de diverses generacions. Són aquells autors que, amb la perspectiva de les dècades transcorregudes, podem considerar com els clàssics de la literatura juvenil. Breu: són tant clàssics *Romeo i Julieta* com *Viatge al centre de la terra*, si bé en el segon text caldria restringir aquest classicisme a l'àmbit literari juvenil.

Una darrera observació. Entendre el context econòmic, social o històric d'una obra clàssica és una condició òptima però no indispensable per a gaudir-la –una premissa que, sovint, s'ha confós amb un ensenyament exclusivament historicista de la literatura– ja que el que entenem com a tradició no pot arribar a substituir mai la lectura mateixa. De tota manera, acostar als alumnes les obres clàssiques no vol dir llegir en tots els casos el text original; hi ha, sobretot, a primària i als primers cursos de secundària la necessitat de recórrer

a tot el conjunt de versions actualitzades i adaptacions a altres gèneres o mitjans, les quals incorporen elements actuals a un text antic: il·lustracions, imatge, so, llenguatge nou, etc. (Cassany, Luna, i Sanz, 1993, p. 481)

Versions i adaptacions, entre les quals no podem oblidar les destinades al món del teatre, de la televisió o del cinema, que informen l'alumne sobre la trama, l'època o els personatges i que, si estan ben resoltes, poden fer que es decideixi a llegir el llibre primigeni. Ara bé, l'adaptació ha de respondre a una exigència que és essencial: la fidelitat al text original ja que

la adaptació "infidel" de un clásico causaría más daños que aportaría beneficios; si se modifica la vida de los entes de ficción, si se miente, por tanto, sobre su historia, el niño, que está haciéndose suyo tal mundo de fantasía, podría no aceptar luego la verdadera vida de esos seres imaginarios, o se daría cuenta de que la versión "fácil" era mentirosa y se sentiría engañado. (Navarro, 2020, p. 36)

El propòsit d'aquest article és, en definitiva, presentar i exemplificar als docents algunes de les col·leccions en llengua catalana que actualment es dediquen a la difusió de les obres dels escriptors clàssics, des de les adaptacions, en funció de l'edat del destinatari, fins a les edicions que contenen el text íntegre. De fet, quan ens decidim per treballar la lectura dels clàssics als nostres alumnes ens hauríem de plantejar si els fem llegir els textos tal com van ser escrits. Probablement no sempre perquè, com hem apuntat, en el seu origen no es tractava d'obres adreçades a adolescents. Per tot plegat, pensem que la millor manera d'aproximar-nos a la seva lectura és fer-ho de manera gradual.

1. Alguns precedents

Si bé des de les primeres dècades del segle XX ja existeixen traduccions de textos clàssics de literatura juvenil (el 1918 Josep Carner va donar a conèixer les seves versions de *Les aventures de Tom Sawyer*, de Mark Twain; i d'*Una cançó nadalenca*, de Charles Dickens; i el 1927 la d'*Àlícia en terra de meravelles*, de Lewis Carroll, acompanyada d'unes magnífiques il·lustracions a càrrec de Lola Anglada) no serà fins a les darreries del mateix segle que van aparèixer diverses col·leccions adreçades al públic lector de primària i de secundària.

La primera, "L'Esparver", d'Edicions de la Magrana, va gaudir, entre 1980 i 2000, quan l'editorial va ser traspasada, d'un notable èxit. Va publicar més d'un centenar de títols i hi van tenir cabuda, preferentment, els clàssics de la novel·la d'aventures de finals del segle XIX i inicis del XX. Els deu primers volums de la col·lecció van ser tota una declaració de principis ja que s'hi van editar *El castell dels Carpats* i *Vint mil llegües de viatge submarí*, de Jules Verne; *El corsari negre*, d'Emilio Salgari; *Les aventures de Huckeberry Finn*, de Mark Twain; *La crida del bosc*, de Jack London; *L'home invisible*, d'H. G. Wells; o *Les aventures d'Arthur Gordon Pym*, d'Edgar Allan Poe.¹ Amb posterioritat van veure la llum títols com *Robinson Crusoe*, de Daniel Defoe; *L'escarabat d'or*, d'Edgar Allan Poe; *Els tres mosqueters*, d'Alexandre Dumas; *Cinc setmanes en globus* i *L'illa misteriosa*, de Jules Verne; o *Ullal blanc*, de Jack London. Però la col·lecció no només va publicar clàssics sinó també els que llavors eren èxits recents de la literatura juvenil estrangera com *Quin dia tan bèstia!*, de Mary Rodgers; *Quan un toca el dos*, d'Anna Greta Winberg; o *Els narradors de la nit*, de Rafik Schami. També cal destacar la presència de nombrosos autors catalans en el catàleg, bona part dels quals han deixat una forta petjada en el terreny de la novel·la juvenil: Joaquim Carbó, Maite Carranza, Pep Albanell, Oriol Vergés o el tàndem format per Andreu Martín i Jaume Ribera, que hi van publicar *No demanis llobarro fora de temporada*, el primer llibre de la llarga de sèrie de novel·les detectivesques protagonitzades per l'adolescent conegut amb el sobrenom de Flànagan. "L'Esparver" sempre editava el text íntegre però no l'acompanyava cap proposta d'activitats per a treballar-lo ni d'una guia didàctica. Quant a la traducció, si n'existia alguna es recuperava, degudament revisada (seria el cas de la que va efectuar Antoni Rovira i Virgili el 1938 de *La crida del bosc*); altrament, en el cas que no n'hi hagués cap, s'encarregava expressament: Quim Monzó va traslladar al català *Frankenstein*, de Mary Shelley; mentre que Jesús Moncada va fer el mateix amb *La volta al món en vuitanta dies*, de Jules Verne.

La segona col·lecció, "El Fanal de Proa", nascuda sota l'aixopluc d'Edicions Proa, va néixer el 1986 amb una adaptació –i aquesta era la diferència essencial amb "L'Esparver" que, únicament, publicava traduccions íntegres– del poema èpic *Canigó*, de Jacint Verdaguer. Fins a 1992 va editar més d'una vintena de títols adaptats, que incloïen, en la seva majoria, aquells clàssics propis de la tradició occidental més que no pas els que s'han convertit en representatius de la literatura juvenil: es van divulgar poemes –degudament prosificats tot i que es donaven alguns breus passatges en vers– com *L'Odíssea* (amb el títol d'*Els viatges d'Ulisses*), d'Homer; *Eneida*, de Virgili; *La cançó de Roland*, d'autor anònim; *Perceval*, de Chrétien de Troyes; o *Els Lusíades*, de Luis de Camões; peces teatrals com *Cyrano de Bergerac*, d'Edmond Rostand; o *El malalt imaginari*, de Molière; novel·les com *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell; *Moby Dick*, de Herman Melville; *El Quixot*, de Miguel de Cervantes; o *El Buscón*, de Francisco de

¹ Indicarem el nom de l'autor només la primera vegada que citem la seva obra.

Quevedo. No en va a la contraportada del volum inicial s'assenyalava que a "El Fanal de Proa", "hi trobareu les millors obres de la literatura adaptades per escriptors i pedagogs de primera fila", cosa que implicava que autors com Jules Verne, Emilio Salgari, Mark Twain o Jack London quedessin fora del repertori que es proposava. Quant al text presentat al lector, si bé es van recuperar algunes adaptacions existents abans de 1939 (com la d'Artur Martorell a *Canigó* o la inèdita de Carles Riba a *Els viatges d'Ulisses*), la majoria es van encomanar a especialistes en l'obra (Miquel Dolç i *l'Eneida* o Lluís Maria Todó i el *Perceval*) o a escriptors de prestigi (Joaquim Carbó i *Moby Dick* o Jaume Vidal i Alcover i el *El Buscón*). El volum comptava, a més, amb l'atractiu d'abundoses il·lustracions a càrrec de prestigiosos especialistes en el tema com Maria Rius, Guillem Cifré, Mercè Llimona, Montse Ginesta i Roser Capdevila, entre d'altres. Mancat d'unes propostes didàctiques, el llibre es completava amb un glossari de les paraules que es consideraven difícils.

Si bé a parer nostre "L'Esparver" i "El Fanal de Proa" són les col·leccions més representatives de les darreres dècades del segle passat a l'hora de divulgar els autors clàssics, no podem deixar de fer-ne esment d'altres dues. Així, "Històries", de l'Editorial Bruguera, entre 1964 i 1966 va publicar adaptacions en format de còmic de textos clàssics de la literatura juvenil: *Vint mil llegües de viatge submarí* i *Els fills del capità Grant*, de Jules Verne; *Les aventures de Tom Sawyer*; o *Heidi*, de Johanna Spyri. Pel que fa referència a "Lectures de l'Estudiant", d'Edicions L'Atzar, va donar a conèixer des de 1981 a 1989, traduccions, realitzades amb criteris didàctics, de textos com *Viatge al centre de la terra*, de Jules Verne; o *El crim de Lord Artur Saville*, d'Oscar Wilde. La col·lecció incloïa també autors catalans com Manuel de Pedrolo i el mític *Mecanoscrit del segon origen*. Unes col·leccions que, com "L'Esparver" i "El Fanal de Proa", defugien els complements didàctics.

2. Les adaptacions per als cicles inicial i mitjà de primària

No hi ha dubte que els clàssics es poden introduir a l'alumnat durant els primers cursos de primària. Una proposta que té en compte la col·lecció "Mini clàssics", llibres –tot i que seria millor qualificar-los d'àlbums il·lustrats– d'una vintena de pàgines, de l'Editorial Bromera. Iniciada el 2016, en el catàleg trobem títols tan diversos com *L'illa del tresor*, de Robert Louis Stevenson; *Tirant lo Blanc*; *Heidi*; *La volta al món en vuitanta dies*; *Romeo i Julieta*, de William Shakespeare; *El llibre de la selva*, de Rudyard Kipling; *Frankenstein*; o *La cabanya del tio Tom*, de Harriet Beecher Stowe. Complement a aquests textos, *Llegim i juguem amb els mini clàssics* és un volum en línia que presenta una sèrie d'activitats didàctiques sobre els llibres publicats. Fixem-nos en els dos volums amb què s'inicia la col·lecció per tal d'assenyalar-ne els trets que la defineixen. El primer, *L'Odissea* d'Homer, adaptada per Jesús Cortés i amb il·lustracions d'Àlex Herrerias, presenta, de manera atractiva i sintètica, les aventures per què travessa Ulisses fins al seu retorn al regne d'Ítaca (la lluita amb el gegant Polifem, l'encís de les sirenes...); en el segon, *Don Quixot*, de Miguel de Cervantes, adaptat per Josep Antoni Fluixà i il·lustrat per Sebastià Serra, se seleccionen alguns dels episodis més coneguts de la cèlebre novel·la que tenen com a protagonista *l'hidalgo* manxec (la baralla amb els molins de vent, la confusió d'un ramat d'ovelles amb un exèrcit, la derrota a mans del Cavaller de la Blanca Lluna a la platja de Barcelona...). Els llibres conjuminen harmònicament el contingut literari (el text, en lletra gran, no sobrepassa, a cada pàgina, un parell de paràgrafs) i el visual (les il·lustracions, del tot pertinents per al públic a què s'adrecen, ocupen les dues pàgines i complementen allò que s'hi diu) i són una excel·lent porta d'entrada, no només al món dels clàssics, sinó també als de la lectura i de l'art.

3. Les adaptacions per a cycle superior de primària i secundària

Les propostes d'adaptació dels clàssics a primària i a secundària són diverses en funció dels lectors a què s'adrecen. Per exemple, la col·lecció "Kalafat", de Castellnou Edicions, destinada al cycle superior de primària i als dos primers de secundària, segueix els criteris de lectura fàcil: la concisió i claredat, el rebuig de paraules difícils i de recursos estilístics com les metàfores, l'ús de frases curtes, la disposició tipogràfica basada en l'adopció d'uns marges de pàgina generosos o la preferència per un ordre clar i coherent a l'hora d'exposar el relat. A més, els capítols de les obres seleccionades contenen il·lustracions i en els marges de les pàgines es pot trobar la definició d'alguns mots acompanyada d'un senzill dibuix. El volum es tanca amb unes propostes didàctiques titulades "Com ho veus?", que es distribueixen en apartats dedicats a la història, als personatges o a la temàtica del clàssic adaptat. "Kalafat" va iniciar-se el 2005 amb *Maurici o la cabana del pescador*, de Mary Shelley, i, actualment, compta amb una trentena de títols entre els quals podem destacar *El fantasma de Canterville*, d'Oscar Wilde; o *Mary Poppins*, de P. L. Travers, al costat dels més habituals *Les aventures de Tom Sawyer*, *L'illa del tresor*, *La crida del bosc* o *Romeo i Julieta*. I, fins i tot, hi podem trobar una obra d'autor català: es tracta de *Mar i cel*, la cèlebre peça teatral d'Àngel Guimerà; la seva presència és deguda, amb tota seguretat, a l'èxit que va aconseguir la seva conversió en musical per part de la companyia Dagoll-Dagom. L'adaptació de M. Àngels Rubio de *Les aventures de Tom Sawyer* ens pot servir per exemplificar el treball que s'efectua amb els clàssics a "Kalafat"; hi ha, per exemple, un respecte pels personatges i pels episodis essencials de la novel·la de Twain: Tom Sawyer, el seu amic Huckleberry Finn o la tia Polly, els amors entre Tom i Becky, la presència de protagonista i de Finn al cementiri on presenciaran l'assassinat que comet l'Indi Joe, la recerca d'un tresor, o l'excursió de Tom i Becky a un cova on seran rescatats després d'haver passat una nit angoixosa en separar-se dels seus companys. Ara bé, d'acord amb els principis de lectura fàcil, seran les minucioses descripcions que ens ofereix Twain, com la que obre el capítol V de l'original, les principals sacrificades a l'adaptació de Rubio.

Més fidels a l'original i, alhora, específicament adreçats a alumnes dels cursos inicials de secundària són els textos que formen part d'"El Micalet Galàctic" i d'"El Micalet Teatre", d'Edicions Bromera. Ambdues col·leccions sintetitzen sempre el text original. Una mostra: la novel·la *Les aventures de Huckleberry Finn*, adaptada per Jesús Cortés i amb dibuixos d'Elisa Ancori, condensa els quaranta-tres capítols de l'obra primigènia en vint-i-cinc sense que hi falti cap episodi essencial. El text esdevé, per tant, una brillant recreació de l'original no només pel que fa al contingut sinó també per l'estil. Els volums, tanmateix, no compten amb cap presentació ni proposta d'activitats, cosa que potser hagué estat necessària tenint en compte el públic a què s'adrecen. Entre els títols que s'han publicat a "El Micalet Galàctic" paga la pena esmentar *Dràcula*, de Bram Stoker; *Pinotxo*, de Carlo Collodi; *Oliver Twist*, de Charles Dickens; o *Els viatges de Gulliver*, de Jonathan Swift. Pel que fa referència a "El Micalet Teatre", a banda de les adaptacions per a infants i joves de tres de les més cèlebres peces de William Shakespeare (*Hamlet*, *Romeo i Julieta*, *El somni d'una nit d'estiu*) cal remarcar les de dues novel·les a bastament conegudes: *Tirant lo Blanc* i *La volta al món en vuitanta dies*. Menció especial mereix la versió efectuada per Rodolf Sirera de *Romeu i Julieta*; l'adaptador, un dels principals dramaturgs contemporanis en llengua catalana, va decidir eliminar només uns breus passatges (la segona intervenció del Cor a inicis del segon acte o bé la part de final de l'escena cinquena del quart acte) i *pentinar* els diàlegs (escurçar-los sense afectar allò que diuen els personatges) però va mantenir el llenguatge de l'autor ja que considerava –encertadament– que les dificultats lèxiques es podien resoldre amb l'ajut d'un bon diccionari. Val a dir que les dues

col·leccions no contempen únicament clàssics sinó també obres d'èstricta actualitat a càrrec d'autors que han fet nombroses incursions en l'àmbit de la literatura juvenil com Francesc Gisbert, Pasqual Alapont, Muriel Villanueva o Josep Antoni Fluixà. Es tracta, en definitiva, de dues col·leccions de llarga trajectòria: "El Micalet Galàctic" compta avui dia en el seu catàleg amb més de dos-cents cinquanta títols i "El Micalet Teatre", amb una seixantena.

Amb un caràcter marcadament didàctic són les col·leccions "Clàssics a mida", de Barcanova Editorial, iniciada el 2012, i "Cucanya", d'Editorial Vicens-Vives, nascuda el 2006. La primera, recomanada a partir de dotze anys, consta d'una trentena de títols, degudament il·lustrats, i conté adaptacions d'*Alicia al país de les meravelles*, *Capitans intrèpids*, de Rudyard Kipling; *Vint mil llegües de viatge submarí*, de Jules Verne, o *Els miserables*, de Victor Hugo. Entre els textos d'autor català hi sobresurten *Tirant lo Blanc*; l'anònim *Curial i Güelfa*; *L'auca del senyor Esteve*, de Santiago Rusiñol; o *El castell dels tres dragons*, de Frederic Soler. Com a exemple del model d'adaptacions de "Clàssics a mida", farem ús de la que va efectuar Emilio Fontanilla de *Frankenstein*, que segueix fidelment l'estructura del text primigeni de Shelley: s'inicia amb les quatre cartes que adreça Robert Walton des del Pol Nord a la senyora Saville, continua amb vint-i-dos capítols (en lloc dels vint-i-quatre de l'original) que exposen la història de Victor Frankenstein i de la criatura que ha creat, i finalitza donant, de nou, la paraula a Walton. La tasca de Fontanilla ha estat, bàsicament, la de sintetitzar el contingut de cada capítol. Els volums de "Clàssics a mida" s'obren amb una introducció, en què es presenta l'obra, i es tanquen amb un apèndix, dedicat a l'autor i als temes que s'hi tracten.

Pel que fa a "Cucanya", en el catàleg de l'editorial s'informa que es tracta "d'una col·lecció de llibres caracteritzada per la seva qualitat literària, per una atractiva presentació formal i per l'excel·lència de les seves nombroses il·lustracions" ja que "el descobriment del plaer de la lectura per part dels adolescents no és incompatible amb la bona literatura, ben al contrari". La cinquantena de títols de "Cucanya" abasten des de d'antologies de contes de terror (*Relats de monstres*) o policíacs (narracions de Sherlock Holmes, el cèlebre detectiu sorgit de la imaginació d'Arthur Conan Doyle) a adaptacions de textos de Rudyard Kipling (*Kim*, *El llibre de la selva*, titulat *Les aventures de Mowgli*), Daniel Defoe (*Robinson Crusoe*), Jules Verne (*Miquel Strogoff*, *Viatge al centre de la terra*, *Vint mil llegües de viatge submarí*) o Charles Dickens (*Oliver Twist*, *Grans esperances*, *Història de dues ciutats*, *Conte de Nadal*), entre d'altres. Quant a les adaptacions, ens servirem de l'exemple d'*Oliver Twist* per a mostrar la feina realitzada ja que no és una tasca gens fàcil traslladar les gairebé cinc-cents pàgines de l'edició original a un relat que no en sobrepassi les cent cinquanta. Pau Anton Pascual, l'adaptador, ha sabut sintetitzar els cinquanta-tres capítols de què consta la novel·la mantenint-ne la gairebé totalitat dels episodis, cosa que permet seguir sense problemes l'argument. Una mostra d'aquesta capacitat de síntesi la trobem en el penúltim capítol, dedicat a la fi de Fagin: a l'original Dickens ens dona notícia detallada del judici al malvat explotador de nens, la seva condemna a mort i la visita que efectua Oliver Twist a la cel·la on està pres la nit abans de ser executat; l'adaptació se circumscriu només a l'obligada conversa entre Oliver i Fagin sobre els papers que revelen la veritable identitat del primer i evita l'esgarrifosa escena en què ambdós són separats de manera violenta pels carcellers. Cada volum de "Cucanya" conté, a més, una extensa i ambiciosa bateria d'activitats sobre l'obra dividides en quatre seccions (l'argument i la comprensió, els personatges, el comentari i la creació) que permeten treure un òptim rendiment a la lectura.

Per últim, voldríem posar de relleu un tret que agermana les dues col·leccions: és de doldre que les versions en català no són fetes des de l'original sinó a partir traduccions

castellanes, cosa que es pot explicar pel fet de l'existència de les col·leccions paral·leles "Clásicos a medida" i "Cucaña".

4. Els clàssics tal com són

La darrera baula de la cadena de difusió dels clàssics són les col·leccions que presenten el text de manera íntegra, sense passar pel sedàs de l'adaptació, adreçades a alumnes dels darrers cursos de l'ESO i dels que conformen el Batxillerat. "Aula Literària", de l'Editorial Vicens-Vives, és una de les col·leccions que ha gaudit de més prestigi. Iniciada el 1994 amb la *nouvelle* de John Steinbeck *Homes i ratolins*, consta actualment de quaranta-cinc títols que inclouen clàssics de temàtica diversa: *Cims borrascosos*, d'Emily Bronte; *Frankenstein*; *Ullal blanc*; o *La volta al món en vuitanta dies*; tries de contes: *Relats d'humor* o *Antologia del conte policíac*; fins a textos actuals mancats encara de canonicitat: *El vas de plata*, d'Antoni Marí, l'únic autor català de la col·lecció. Les versions al català han estat encarregades a traductors de prestigi com Maria Antònia Oliver però també s'han recuperat traduccions publicades de feia anys com la que va efectuar Manuel de Pedrolo d'*Homes i ratolins*, datada el 1964. Un dels elements a destacar d'"Aula Literària" són les il·lustracions que acompanyen el text, realitzades per professionals del gènere (valguin com exemple les de Tha per a *Homes i ratolins*). Els volums compten amb un extens pròleg que situa l'autor i l'obra en el context històric i literari del seu temps, unes notes a peu de pàgina, que aclareixen qüestions de vocabulari o socioculturals, i unes acurades propostes de treball, falcades amb uns textos auxiliars que en serveixen de suport.

El catàleg d'Edicions Bromera presenta tres col·leccions que incorporen autors clàssics i els seus textos íntegres. La primera, "A la lluna de València", nascuda a la darrera dècada del segle passat, consta de seixanta títols que travessen la història de la literatura occidental; per aquest motiu la col·lecció inclou autors medievals com Chrétien de Troyes (*El cavaller del lleó* i *El cavaller de la carreta*), tot i que mostra predilecció pels nascuts als segles XIX i XX com Jack London (*La crida salvatge*, *El creuer del Dazzler*), Robert Louis Stevenson (*El cas misteriós del doctor Jeckill i el senyor Hyde*, *L'illa del tresor*), Arthur Conan Doyle (*El gos dels Baskerville*) o Edgar Allan Poe (*Els crims del carrer de la Morgue*). Els volums van acompanyats d'una presentació, que situa l'escriptor i l'obra en el seu context, i una succinta proposta d'activitats.

La segona col·lecció, "Els Nostres Autors", també creada a finals del segle XX i amb gairebé un centenar de títols, demostra com no només hem d'apropar als alumnes els clàssics estrangers sinó també els nostres clàssics. Per tot plegat, hi incorpora autors i obres de tot l'àmbit lingüístic català amb una preferència pels que va néixer a partir de 1950, els més propers cronològicament als nostres alumnes. És ben cert que hi ha autors medievals (Ramon Llull, Ausiàs March, Joanot Martorell, Isabel de Villena, Francesc Eiximenis), del segle XIX (Àngel Guimerà, Narcís Oller) i de les primeres dècades del segle passat (Santiago Rusiñol, Raimon Casellas) però el catàleg posa l'accent en intel·lectuals d'una vàlua indiscutible (Joan Fuster) o en narradors de finals del segle passat o d'inicis d'aquest que, mancats de perspectiva temporal, no han aconseguit encara la categoria de clàssics però que poden arribar a assolir-la en un futur no massa llunyà (Joan Francesc Mira, Isabel Clara Simó, Josep Lozano, Jaume Cabré, Ferran Torrent). Si bé el propòsit de la col·lecció és el de donar el text íntegre, en el cas dels autors medievals s'opta, amb bon criteri, per sotmetre el text no només a un procés de modernització gramatical sinó que també és objecte d'una adaptació del tot necessària. Un exemple: el *Blanquerna*, de Ramon Llull; el 2016 es va commemorar el set-cents aniversari de la mort de

l'escriptor i l'efemèride fou l'ocasió propícia per a presentar, al darrers cursos de secundària o a batxillerat, la seva obra mestra: el *Romanç d'Evast e Blaquerna*. L'adaptació d'Ivan Carbonell, amb l'assessorament de Josep Enric Rubio, professor de literatura catalana medieval de la Universitat de València, va complir amb escriure aquest propòsit. Publicada amb el nom tradicional de *Blanquerna* –i no amb el de *Blaquerna*, que és que el aconsella la comunitat científica– l'edició ve falcada per un pròleg que, a banda de guiar-nos en el contingut de la novel·la lul·liana, ens ofereix un paral·lelisme amb el nostre segle XXI, que en remarca la seva perenne actualitat (s'hi apunten temes com la corrupció social o la força del diàleg); quant a la tria, que manté la divisió en cinc parts de l'original, no perd de vista, en cap moment, el públic adolescent a què s'adreça (però també l'adult que desconeix l'obra) i mostra, en conseqüència, una predilecció pels passatges més narratius i en bandeja els més doctrinals. Com es pot deduir del que hem afirmat a propòsit de *Blanquerna*, cada volum de la col·lecció consta d'una introducció, a càrrec d'especialistes en els autors (preferentment professors de secundària i d'universitat), en què s'ofereix una lectura detallada l'obra però hi manca una proposta d'activitats que la completi.

Els títols de la tercera col·lecció, "Esfera", tenen en comú la fantasia i la ciència ficció: entre els cinquanta-cinc volums publicats, sempre amb el text íntegre, hi ha clàssics tan coneguts com *Les aventures d'Àlícia en el país de les meravelles*, un text que sovint ha tingut, erròniament, com a únics destinataris el públic infantil, en una acurada traducció a càrrec de Rubén Luzón, acompanyada dels magnífics dibuixos vuitcentistes de John Tenniel, o novel·les canòniques del món de la ciència ficció com *La fi de l'eternitat*, d'Isaac Asimov. Val a dir, però, la col·lecció focalitza l'interès no en els textos clàssics sinó en els que representen una innegable actualitat com les sèries *Diaris de vampirs*, de L. J. Smith, o *Coolman i jo*, de Rüdiger Bertram, o les darreres obres d'autors catalans especialistes en literatura juvenil (Rosa Maria Colom, Jesús Cortés, Ivan Iglesias, Núria Pradas). Semblantment a "Els Nostres Autors", els volums tampoc compten amb activitats didàctiques.

Acabem amb un apunt sobre dues noves col·leccions que s'han afegit a la tasca impagable de difondre el text íntegre dels autors clàssics. La primera seria "L'altra tribu", de L'Altra Editorial, nascuda el 2019, que publica novel·les de temàtica diversa, d'autors catalans i de fora, clàssics i contemporanis, adreçada a joves de dotze a setze anys. Del seu catàleg, encara necessàriament breu, hi destaca el repte de publicar una nova traducció de *La crida del bosc*. La segona, "Clàssics juvenils", de La Butxaca, un dels segells del Grup 62, que, el mateix 2019, va llançar al mercat quatre volums amb uns títols especialment triats: *L'illa del tresor*, *La volta al món en vuitanta dies*, *Peter Pan* i *Àlícia en el país de les meravelles*. Un al·licient de la col·lecció són les traduccions ja que es recuperen les que van efectuar Maria Antònia Oliver, Jesús Moncada i Salvador Oliva. Dues col·leccions mancades, novament, de propostes de treball adreçades als lectors juvenils.

5. Propostes d'autors i obres per a un cànon

Vicenç Pagès Jordà va efectuar fa anys una proposta de cànon de literatura juvenil. Va seleccionar una sèrie de textos entre aquells que qualifica de "clàssics juvenils",

llibres que poden resultar atractius als adolescents i que tenen el mínim de qualitat que pot exigir un lector adult. És per això que utilitzo el terme "clàssic juvenil" per designar un llibre tan clàssic com qualsevol altre (és a dir, rellegible i memorable, i

sovint primera baula d'una llarga cadena de seqüeles, variants i recreacions), però alhora susceptible de ser llegit per un lector jove. (2011, p. 24)

Els criteris que va utilitzar Pagès Jordà per a la seva tria foren diversos: la majoria de les obres pertanyien al segle XIX o a la primera dècada del XX, l'exclusió de qualsevol altre gènere que no fos la novel·la, la limitació a la literatura occidental (amb un predomini indiscutible dels llibres anglesos) o la variació temàtica. Cronològicament els vint-i-vuit títols que va seleccionar són els següents: *Robinson Crusoe*; *Trencanou i el rei dels ratolins*, d'E. T. A. Hoffmann; *L'abadia de Northanger*, de Jane Austen; *Taràs Bulba*, de Nikolai V. Gógol; *La filla del capità*, d'Aleksandr S. Puixkin; *Els tres mosqueters*; *Jane Eyre*, de Charlotte Brontë; *Moby Dick*; *El primer amor*, d'Ivan S. Turgenev; *Viatge al centre de la terra*; *La volta al món en vuitanta dies*; *Les aventures de Tom Sawyer*; *Les aventures de Huckleberry Finn*; *La porta oberta*, de Margaret Oliphant; *L'illa del tresor*; *Les mines del rei Salomó*, de Henry R. Haggard; *El presoner de Zenda*, d'Anthony Hope; *El llibre de la jungla*; *La màquina del temps*, de H. G. Wells; *La insígnia roja del coratge*, de Stephen Crane; *Dràcula*; *El gos dels Baskerville*; *El llibre del rei Artús*, de Howard Pyle; *La crida de la natura salvatge (La crida del bosc)*; *Anna de les Teules Verdes*; de Lucy Maud Montgomery; *El jardí secret*, de Frances Hodgson Burnett; i *Peter Pan*. Una selecció que agermana títols indiscutibles amb d'altres que, difícilment, generarien unanimitat entre els especialistes i interessats en el tema.

Podem aplicar les reflexions sobre el cànon i el classicisme –que hem anat desgranant al llarg del treball– i la proposta de Pagès Jordà, a la llista de cinquanta títols presents a la taula que proporcionem a l'annex, i que inclou tant clàssics indiscutibles de la literatura universal com aquells que han acabat esdevenint propis de l'àmbit juvenil. La seva presència (o absència) a deu de les col·leccions que hem comentat a l'article –les que han publicat més textos d'autors clàssics, cosa que descarta, per exemple, "Esfera"– permet extreure'n unes sintètiques conclusions sobre el tema de la canonicitat. Pel que fa referència als autors, cal destacar la preeminència dels noms de Jules Verne, Charles Dickens, Mark Twain o Jack London; contràriament, autors que havien tingut un notori èxit en el món de la narrativa d'aventures fins ben entrat el segle passat, com Emilio Salgari, han caigut en un lamentable oblit. Quant a les obres, hi ha una sèrie de títols que gaudeixen encara de bona salut (*Tirant lo Blanc*, *Robinson Crusoe*, *Els viatges de Gulliver*, *Frankenstein*, *La volta al món en vuitanta dies*, *L'illa del tresor* o els protagonitzats per Sherlock Holmes, siguin antologies de relats o bé la novel·la *El gos dels Baskerville*); d'altra banda, si bé hi són presents textos de l'antiguitat grecolatina i medieval (en seria l'exemple més representatiu *L'Odissea*), la majoria dels que tenen una millor acollida avui dia van ser editats per primera vegada al llarg de la segona meitat del segle XIX. Val a dir que ens sorprèn l'escassa presència, a les col·leccions, de novel·les, segurament prou conegudes per infants i joves, per les seves múltiples adaptacions cinematogràfiques: ens referim a *Alícia en el país de les meravelles*, *Peter Pan* o *Pinotxo*. En el cas de la literatura catalana només *Tirant lo Blanc* ha irromput amb força en les col·leccions de clàssics adreçats als lectors més joves perquè es tracta de la novel·la medieval més famosa escrita en català i, a més, des de 2005 ha estat lectura obligatòria a l'assignatura de Llengua catalana i literatura de Batxillerat.

Si bé es fa difícil escatir els motius de la presència o absència d'autors i obres a la taula que hem dissenyat, creiem que l'èxit d'autors vuitcentistes com Verne o Dickens o d'obres com *Ullal blanc* o les narracions de Sherlock Holmes pot ser degut a la influència del cinema i de la televisió. Un exemple: sobre el cèlebre personatge creat per Conan Doyle cal tenir present les dues pel·lícules que va protagonitzar el 2009 i el 2011 Robert Downey Jr., i que va esdevenir

un èxit de taquilla; o la sèrie de televisió que, entre 2010 i 2017 i amb el títol de *Sherlock* i ubicada al segle XXI, va tenir com actor principal Benedict Cumberbatch. Tampoc podem passar per alt que bona part dels textos que gaudeixen d'una major presència a la nostra taula presenten a la seva trama components com l'aventura, la intriga o el realisme que, amb tota seguretat, són encara atractius per a l'actual lector juvenil mentre que títols com *Alícia en el país de les meravelles*, *Peter Pan* o *Pinotxo* s'associen, per la seva fantasia, a una literatura exclusivament infantil (i amb aquest distorsionada imatge hi tenen molt a veure les versions edulcorades i innocents difoses per Disney sobre aquests llibres) amb la qual els adolescents no volen, de cap manera, identificar-se.

Conclusions

Aquest necessàriament breu recorregut per les col·leccions destinades a lectors infantils i juvenils, i que incorporen obres clàssiques de tota mena, ens porta a afirmar la necessitat de continuar llegint-les i treballant-les a l'aula de primària i de secundària, de vegades convenientment adaptades i modernitzades. Si bé els clàssics són llunyans en el temps, presenten a l'alumne situacions, personatges o temes d'una innegable modernitat que, alhora, li permeten reflexionar sobre el món que l'envolta i sobre ell mateix. Un procés en què didàctica, educació literària i canonicitat estan perfectament entrellaçats. No hi ha dubte que una novel·la com *Huckleberry Finn*, a banda de la seva innegable qualitat, des d'una perspectiva pedagògica permet transmetre valors com l'amistat o tractar temes de trista actualitat com el racisme. O bé que *Alícia en el país de les meravelles* afavoreix la imaginació dels infants i joves ja que els dona l'oportunitat d'immergir-se en una societat que es troba als antípodes de la racionalitat i, alhora, els desenvolupa l'esperit crític a partir de les diferències entre el món que coneix la protagonista –el nostre– i el país de les meravelles (per exemple, el final del llibre en què caldria plantejar si el que ha viscut Alícia ha estat només un somni); tot plegat embolcallat d'una suggestiva reflexió de fons: és possible, com la nostra heroïna, evadir-se de la rutina diària? O *Frankenstein*, que presenta temes actuals com els límits (si és que existeixen) de la ciència o la por a l'altre pel simple fet que, físicament, no és com nosaltres. O, per últim, *Oliver Twist*, que permet aproximar-nos als infants que viuen (o, millor dit, sobreviuen) en condicions d'extrema pobresa i com són manipulats moltes vegades pels adults. La lectura d'aquests quatre textos, i dels que hem donat a conèixer en aquest article, potser faria que el seu destinatari es plantegés la següent qüestió: "qui diu que els clàssics sempre són avorrits?".

Referències

- Borràs, L. (2020). *El poder transformador de la lectura*. Ara Llibres.
- Cassany, D., Luna, M. i Sanz, G. (1993). *Ensenyar llengua*. Graó.
- Fuster, J. (1968). *Obres completes*, volum 1. Edicions 62.
- Miralles, C. (2010). Sobre el cànon de la literatura catalana i què fer-ne. *Cultura*, 6, 8-19.
- Navarro, R. (2020). La gruta de Calipso, un tesoro para niños. En J. Malé i J. Murgades (Eds.), *Els clàssics en la literatura infantil i juvenil* (pp. 31-46). Aula Carles Riba.
- Pagès Jordà, V. (2011). *De Robinson Crusoe a Peter Pan. Un cànon de la literatura juvenil*. Educaula.
- Sullà, E. (1998). Introducció. En E. Sullà (Ed.), *El canon literario* (pp. 9-34). Arco/Libros, S. L.
- Sullà, E. (2010). Notes sobre la formació dels cànons literaris. *Cultura*, 6, 62-73.

Annex

Taula de les obres clàssiques que gaudeixen de més presència a les col·leccions de literatura infantil i juvenil, ordenades cronològicament per la seva data d'escriptura o de publicació.

Col·leccions	L'Esparver	El Fanal de Proa	Mini clàssics	Kalafat	El Micalet	Clàssics a mida	Cucanya	Aula Literària	A la lluna de València	Els Nostres Autors
Títols										
<i>L'Odissea</i>										
<i>Perceval</i> ²										
<i>Llibre de les bèsties</i>										
<i>Tirant lo Blanc</i>										
<i>Gargantua i Pantagruel</i>										
<i>Romeo i Julieta</i>										
<i>El Quixot</i>										
<i>El malalt imaginari</i>										
<i>Robinson Crusoe</i>										
<i>Els viatges de Gulliver</i>										
<i>Sentit i sensibilitat</i>										
<i>Orgull i prejudici</i>										
<i>Frankenstein</i>										
<i>Ivanhoe</i>										
<i>El geperut de Notre Dame</i>										
<i>Oliver Twist</i>										
<i>El misteriós assassinat del carrer de la Morgue</i>										
<i>Conte de Nadal</i>										
<i>L'escarabat d'or</i>										
<i>El comte de Montecristo</i>										
<i>Els tres mosqueters</i>										
<i>Moby Dick</i>										
<i>Història de dues ciutats</i>										
<i>Grans esperances</i>										
<i>Cinc setmanes en globus</i>										
<i>Viatge al centre de la terra</i>										

² Aquest inclou no només aquesta obra de Chrétien sinó també les altres (*El cavaller del lleó, El cavaller de la carreta*) que han aparegut en col·leccions destinades al públic juvenil.

Camps Arbós, J. (2023). Cànon i didàctica: Els clàssics en les col·leccions en català per a lectors infantils i juvenils. *Didacticae*, (13), 38-50. <https://doi.org/10.1344/did.2023.13.38-50>

<i>Alícia en el país de les meravelles</i>										
<i>Vint mil llegües de viatge submarí</i>										
<i>La volta al món en vuitanta dies</i>										
<i>Miquel Strogoff</i>										
<i>Les aventures de Tom Sawyer</i>										
<i>L'illa del tresor</i>										
<i>Pinotxo</i>										
<i>Les aventures de Huckleberry Finn</i>										
<i>El cas misteriós del doctor Jeckill i Mister Hyde</i>										
<i>Canigó</i>										
<i>El fantasma de Canterville</i>										
<i>Mar i cel</i>										
<i>Relats de Sherlock Holmes</i>										
<i>El llibre de la selva</i>										
<i>L'home invisible</i>										
<i>Dràcula</i>										
<i>El corsari negre</i>										
<i>Kim</i>										
<i>El gos dels Baskerville</i>										
<i>El creuer del Dazzler</i>										
<i>La crida del bosc</i>										
<i>Ullall blanc</i>										
<i>L'auca del senyor Esteve</i>										
<i>Peter Pan</i>										